

Vojtěch Zamarovský – Bohové a hrdinové antických bájí

Zeus

(2. p. Dia, lat. Iuppiter)

- syn Titána Krona a jeho manželky Rheie, nejvyšší bůh starých Řeků.

Nebyl vždy nejvyšším bohem ani nevládl od věčnosti; vlády nad bohy a lidmi se zmocnil povstáním proti svému otci Kronovi, který předtím svrhl z trůnu svého otce Úrana, prvního vládce nad světem po prvopočátečním Chaosu. Na rozdíl od nejvyšších (nebo jediných) bohů mnoha náboženství měl svůj životopis. Nebyl od věků navěky neměnný, ani neztělesňoval v sobě jen nejvyšší ctnosti. Řekové si ho vytvořili podle obrazu člověka a podle podoby vládce z tehdejších dob na zemi. Měl tedy lidské vlastnosti a lidské povahové rysy, i když pochopitelně zveličené, jak se patřilo na toho, kdo vládl i nad vládci smrtelníků a nad nesmrtelnými bohy.

Narodil se v jeskyni hory Dikté na ostrově Krétě a jeho matka Rheia ho tom porodila tajně, aby ho zachránila před svým manželem Kronem, který jí vždy každé dítě vzal a z obavy před jeho případnou vzpourou pozřel. Kronovi pak odevzdala dlouhý kámen zabalený do plen a Zeus tak ušel osudu svých starších sourozenců Hestie, Démétry, Héry, Háda a Poseidóna. Protože se mu Rheia nemohla věnovat, svěřila ho nymfám Adrástei a Ídai, které ho pak krmily mlékem božské kozy Amaltheie a včelím medem. Před nebezpečím ho chránili horší démoni Kúrétové. Když se rozplakal, tloukli meči do štítů a s divokým křikem tančili, takže ho Kronos neslyšel. Na hoře Dikté a na ještě vyšší Ídě dospěl Zeus v muže. A také k rozhodnutí, že proti Kronovi povstane a zbaví ho vlády.

Vzpouru proti Kronovi zahájil Zeus osvobozením svých sourozenců, kteří žili Kronových útrobach, protože jako božské bytosti byli nesmrtelní. Donutil Krona, aby je vyvrhl; sestry Hestii, Démétru a Héru poslal na konec světa a bratry Háda a Poseidóna vyzval, aby se k němu připojili. Bez otálení ho poslechl i zaútočili společně na Krona. Kronos si přivolal na pomoc své sourozence Titány, a třebaže všichni nepřišli, Diův útok odrazil. V dalším boji ho postupně zatlačil až na vrchol hory Olympu. Ve chvíli nejvyšší nouze přišli Diovi na pomoc obrovští jednoocí obři Kyklópi. Ukovali mu blesky a hromy, kterými se ubránil, a přešel do protiútoků. Diovy vyhlídky se podstatně zlepšily, když nastal rozpor mezi Titány. Ókeanos, Styx, Prométheus a někteří jiní, kteří byli s Kronovou vládou nespokojeni, přešli na Diovu stranu. Přesto zůstával strašný boj celých deset let nerozhodný. Zeus se proto rozhodl vypustit z nitra země storuké obry Hekatoncheiry, které tam uvěznil jejich otec Úranos. S pomocí svých spojenců nakonec zvítězil, Krona a ostatní nepřátelské Titány svrhl do věčné tmy Tartaru a prohlásil se vládcem nad vším, co existovalo a mělo existovat.

Prohlásil se vládcem a stát se vládcem není ovšem totéž a Zeus se musel o tom co nejdříve přesvědčit. Byli tu především jeho bratři Hádés a Poseidón, kteří měli pro svůj původ a své zásluhy o vítězství nárok na podíl ve vládě. K boji o moc však mezi nimi nedošlo, neboť se objevil nepřítel, který je sjednotil. Bohyně země Gaia se na Dia pro kruté potrestání Titánů rozhněvala, spojila se s bohem propastné temnoty Tartarem a přivedla na svět stohlavého obludného obra Týfóna, aby Dia zahubil. Byl tak obrovský, že se pod ním prohýbala země, ječel zvířecími hlasy a ze svých dračích tlam chrlil ničivý oheň. Zeus ho však svými hromy a blesky po těžkém boji přemohl a svrhl do Tartaru. Pak navrhl bratrům, aby se o vládu rozdělili losem. Když souhlasili, postaral se, aby si vytáhl nejlepší: Poseidónovi připadlo moře, Hádovi podsvětí, jemu nebe a země.

Zpočátku vládl Zeus jako tyran, a dvakrát se dokonce pokusil vyhubit lidský rod. Poprvé to chtěl udělat proto, že se mu lidé zdáli slabí a nemohoucí. Překazil mu to však Titán Prométheus, stvořitel lidí, který jim přinesl oheň a vzdělání. Podruhé je zas chtěl vyhubit proto, že mu připadali po těchto Prométheových darech příliš mocní, a bezmála se mu to podařilo. Seslal na svět potopu, ale Prométheus umožnil svému synu Deukaliónovi a jeho manželce Pyrrze, aby se zachránili a znovu osídlili svět lidmi. Když si však Zeus moc upevnil, takže ji

nic nemohlo ohrozit, popustil uzdy své vlády a propustil na svobodu své bývalé nepřátele. Zůstal ovšem i nadále absolutním vládcem, a to nejen z titulu vůdce vítězného povstání a volby losem, ale hlavně pro svou sílu.

Bohové si byli jeho síly vědomi, a proto ho poslouchali; někdy sice neochotně, někdy se proti němu i bouřili.(...) Jinak byli bohové zpravidla toho názoru, že s nejvyšším bohem je dobře být zadobře; to si ostatně říkala i většina lidí. V hérojských dobách byl už Zeus vládcem, který své moci vcelku nezneužíval, a třeba měl mnohé lidské slabosti, byl přece jen nejlepší ze všech do těch dob známých vládců nad bohy i lidmi.

Přestože byl Zeus absolutním vládcem, nevládl zcela neomezeně. Tím se lišil od bohů jiných náboženství, v nichž se bez boží vůle ani vlas nepohnul. Nad ním, stejně jako nad ostatními bohy i lidmi, vládlo ještě něco vyššího, nevyzpytatelného a nezměnitelného: osud. (...)

Jako nejvyšší vládce nad bohy i lidmi byl Zeus původcem a ochráncem božských i lidských řádů. Dával moc králům, ochraňoval lidová shromáždění, upevňoval pořádek a právo, byl svědkem a ochráncem přísahy, trestal nepravosti a porušování spravedlnosti, byl záštitou všech, kteří hledali u něho pomoc (i když při tom nebyl vždy důsledný). Všechno viděl, všechno slyšel a všechno také věděl (ne-li hned, tak se to aspoň dodatečně dozvěděl). Znal také budoucnost a někdy ji lidem naznačoval různými znameními, hlavně přírodními úkazy, sny a věštbami (zvláště když ho o to lidé prosili a přinesli mu příslušné oběti). Dával lidem dobro a zlo, přičemž tyto dary vybíral podle vlastního rozhodnutí ze dvou velkých nádob, které měl ve svém paláci. Jeho nejmocnějšími zbraněmi byly hromy a blesky. Nezničitelný a nezdolný byl i jeho štít aegis čili egida, který si zhotovil z kůže kozy Amaltheie.

Diovým hlavním sídlem byl rozeklaný vrchol hory Olympu v řecké Thessalii, který se ztrácel v oblacích a sahal až k nebi. Tam měl i svůj velkolepý palác, který mu ze zlata postavil bůh Héfaistos. (...) Z Olympu odjížděl, kam se mu zachtělo, na zlatém voze; někdy se přemísťoval i méně nápadně. Prakticky byl všudypřítomný a o pomoc ho mohl člověk požádat nejen v jeho chrámu, ale kdekoli. Občas přicházel na svět také v jiné než vlastní podobě. Změnit se v člověka, zvíře nebo přírodní jev bylo ovšem výsadou každého boha.

Řízení světa bohů a lidí Dia příliš nezatežovalo. Většinu času trávil spolu s ostatními bohy na velkolepých hostinách v olympských palácích, kde se podávalo jako hlavní jídlo ambrózie a jako nápoj nektar. Tyto pokrmy, jejichž recepturu neznáme, zaručovaly bohům nesmrtelnost a věčnou svěžest, bez které by nesmrtelnost nestála za nic. Při hostinách, které byly zároveň poradami bohů, seděl Zeus na zlatém trůnu. (...)

Diovou manželkou byla jeho sestra, krásná a vznešená bohyně Héra. Měl s ní tři děti: boha války Area, kováře a zbrojíře bohů Héfaista a bohyni věčného mládí Hébu. Prokazoval jí všemožné pocty a vysoce si jí vážil. To mu ovšem nevadilo, aby se občas neohlédl i po nějaké jiné ženě, jestliže se mu zalíbila. Občas je vlastně slabé slovo; Zeus byl, po pravdě řečeno, velký záletník a vybíral si milenky se stejnou chutí mezi bohyněmi jako mezi ženami z rodu smrtelníků. (...) Neměl to vždy s nimi snadné, dokonce ani mnohé smrtelné ženy po něm netoužily. Neváhal se však proměnit třeba v jejich manžela, v býka, labuť, děšť nebo cokoliv jiného, aby je získal. Počet jeho potomků s pozemskými ženami je úctyhodný (...). U mnohých jeho synů a dcer se ani pořádně neví, kterou nesmrtelnou nebo smrtelnou ženu jim vybral za matku; některé se však zřejmě jen vymlouvaly nebo chlubil, že je otcem jejich potomků. Nejmilejší svoji dceru Athénu neměl však se žádnou ženou: zrodil si ji sám ze své hlavy, odkud mu vyskočila hned v plné zbroji. O všechny své děti, právě uvedené i mnohé další, se Zeus rádně postaral, v mnoha případech lépe než o své milenky. Všechny také sehrály významnou roli ve světě mýtů; podrobnosti o nich jsou v příslušných heslech.

Héra pochopitelně na Diovo záletnictví nemálo žárlila. Pronásledovala jeho milenky i děti a dělala mu scény, až se otrásal Olymp a na zemi vznikaly bouře. Zeus ji však dovedl vždy nějak upokojit; byl přece nejen manželem, ale i bohem. Kromě své slabosti vůči ženám, lze-li

to tak říci, měl ovšem i jiné nedostatky. Byl přístupný zaslepenosti a někdy ho ovládla bohyně klamu Áté, na čas mohl vyřadit jeho vševědounost také bůh spánku Hypnos, a ač to neměl zapotřebí, docela rád se vychloubal. Ostatní bohové uměli těchto jeho slabostí, stejně jako laskavosti a nechuti ke sporům, obratně využívat. Nejvíce a nejlépe ovšem jeho manželka Héra.
(...)

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. Bohové a hrdinové antických bájí. 4., upr. vyd., v Bráně a v Knižním klubu 1. Praha: Brána, 1996, Zeus. str. 440 - 445. ISBN 8071763802.

- 1) Kdo je Zeus a koho nazývá autor Diem? Jaký je mezi nimi vztah?
- 2) Jak přežil své narození?
- 3) Kdo ho vychoval? Čím se živil? Kdo ho chránil před nebezpečím?
- 4) Jak dlouho trval jeho boj o nadvládu nad otcem?
- 5) Kdo všechno mu pomohl?
- 6) Jak si rozdělil s bratry vládu?
- 7) Vládl neomezeně?
- 8) Jaké byly jeho největší zbraně?
- 9) Kde sídlil? Kdo mu palác vystavěl?
- 10) Kolikrát chtěl vyhubit lidstvo? Kdo mu v tom zabránil?
- 11) Jaké měl pravomoci?
- 12) Co bylo jeho denní náplní? Co způsobovalo nesmrtelnost a věčnou svěžest?
- 13) Jaké měl Zeus dobré a špatné vlastnosti?
- 14) Jakou na sebe bral podobu, když chtěl získat ženu, která ho odmítala?
- 15) Co způsobovalo bouřky na zemi?
- 16) Kdo ho mohl požádat o pomoc? Kde?

Řešení:

- 1) Je to tentýž bůh 2
- 2) Matka Rheia ho tajně porodila v jeskyni a manželovi podstrčila kámen
- 3) Vychovaly ho nymfy, živily ho mlékem božské kozy a včelím medem, chránili ho horší démoni
- 4) 10 let
- 5) Bratři, Kyklópi, někteří Titáni, obři Hekatoncheirové
- 6) On vládne nad zemí a nebem, Poseidón nad mořem, Hádés nad podsvětím
- 7) Nad ním, stejně jako nad ostatními bohy i lidmi, vládlo ještě něco vyššího, nevyzpytatelného a nezměnitelného: osud
- 8) Hromy a blesky, štít z božské kozy
- 9) Olymp; syn Héfaistos
- 10) 2x, pokaždé Prométheus
- 11) byl nejvyšším vládcem nad bohy i lidmi, byl původcem a ochráncem božských i lidských řádů, dával moc králům, ochraňoval lidová shromáždění, upevňoval pořádek a právo, byl svědkem a ochráncem přísahy, trestal nepravosti a porušování spravedlnosti, byl záštitou všech, kteří hledali u něho pomoc, všechno viděl, všechno slyšel a všechno také věděl, znal budoucnost, dával lidem dobro a zlo
- 12) Většinu času trávil spolu s ostatními bohy na velkolepých hostinách (které byly zároveň poradami) v olympských palácích (seděl na zlatém trůnu); ambrózie a nektar
- 13) Byl nejlepším vládcem, co kdy byl - byl chytrý (všechno věděl), měl sílu, byl mocný, přesto nebyl krutý, většinou byl spravedlivý, laskavý, pomáhal ostatním, staral se o své

děti; Byl to záletník, přístupný zaslepenosti, vychloubal se, nerad řešil spory (pocíťoval nechuť ke sporům)

14) Změnil se v člověka, zvíře nebo přírodní jev

15) Žárlivé scény manželky Héry

16) Kdokoliv; byl všudypřítomný, o pomoc ho mohl člověk požádat nejen v jeho chrámu, ale kdekoli